

УДК 378:041

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМООРГАНІЗАЦІЇ В ПРОЦЕСІ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Н.В.Корольова

Анотація. У статті розглядаються особливості формування навичок самоорганізації в процесі самостійної діяльності майбутніх учителів.

Ключові слова: самоорганізація, самоосвіта, самостійна діяльність, самоменеджмент.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности формирования навыков самоорганизации в процессе самостоятельной деятельности будущих учителей.

Ключевые слова: самоорганизация, самообразование, самостоятельная деятельность, самоменеджмент.

Summary. In article features the skills of self-organization process independent of future teachers.

Keywords: self-organization, self-education, self-employment, self-management.

Постановка проблеми. На сучасному етапі політичного, економічного та культурного розвитку нашої країни освіта потребує спеціалістів із гнучким і оригінальним мисленням, здатних самостійно, творчо розв'язувати педагогічні завдання, тому майбутні вчителі повинні постійно поповнювати та вдосконалювати свої професійні знання та навички шляхом самостійної діяльності. Система навчання постійно перебуває під впливом соціуму, тому необхідне швидке реагування на ці зміни. Сучасне середовище стимулює майбутніх учителів до більш ефективної самостійної діяльності (самовиховання та саморозвитку). Ці тенденції зумовили зростання вимог до компетентності особистості з питань самоосвіти та самоорганізації.

Нажаль, під час навчання у ВНЗ студенти не вивчають спеціальних дисциплін щодо проблем самостійної організації провідної діяльності. Ці знання вони отримують частково (фрагментарно) під час виконання самостійної роботи шляхом „спроб і помилок”, що не є ефективним. Тому викладачі ВНЗ чітко усвідомлюють, що необхідно створити відповідне середовище, яке б сприяло розвитку навичок самоосвіти та самоорганізації майбутніх учителів.

Аналіз попередніх досліджень. Сьогодні пріоритетною в педагогіці вищої школи є самостійна діяльність студентів. Цій проблемі присвячено багато розвідок і праць українських і зарубіжних учених, які аналізують самостійну роботу як чинник, що впливає на особистісний розвиток студентів (А.Алексюк, В.Буряк, Ю.Калугін, В.Козаков, В.Паламарчук, П.Підкасистий, Н.Протасова, Л.Хаславська та ін.). Сучасні дослідження з проблем самоосвіти, а особливо самоосвіти студентської молоді, розглянуті в працях О.Алексюка, М.Бондаренка, О.Бурлуки, М.Заборщикової, І.Зязюна, Т.Івашкової, В.Корвякова, О.Малихіна, М.Рогозіної, Н.Ничкало, С.Сисоевої, Н.Терещенко, В.Шпак та

ін. Питання самоорганізації самостійної роботи студентів висвітлювали в своїх працях І.Донцов, С.Кульневич, О.Рудницька, В.Якунін та ін.

Мета статті – розкрити необхідність формування навичок самоорганізації в процесі самостійної діяльності майбутніх учителів.

Виклад основного матеріалу. Зростання вимог до самостійної діяльності майбутніх учителів зумовлює посилення їхньої підготовки з питань самоосвіти та самоорганізації.

Є. Комаров визначає самоосвіту як організоване навчання. Воно відрізняється організаційними ознаками та не можливе без самоорганізації людини. Самоорганізація самонавчання – це таке упорядкування своєї життєдіяльності, що сприяє досягненню необхідних навчальних результатів. Вчений говорить, що самоосвіта – це досить непростий вид навчання. За певних його форм людині, яка здійснює самоосвіту, доводиться поєднувати в собі три ролі, зокрема самоорганізатора (як організувати самоосвіту?), учня (які мої психологічні особливості та здібності) та вчителя (чого я повинен навчитися і як це зробити) [3, с.36].

У багатьох ВНЗ Європи, як стверджує Л.Хоружа, в першому семестрі введено практико орієнтовану дисципліну, яку, наприклад швейцарці, називають „Успішне навчання”. В її основу покладена ідея визначення навчального потенціалу особистості крізь призму самопізнання, самовизначення, самоорганізації. Студент має не лише оволодівати навчальним матеріалом, а й вчитися оцінювати шанси та ризики, зважувати альтернативи та приймати рішення, і в цьому неоціненну роль відіграє самоорганізація [5, с.66].

Подібні підходи можна реалізувати в практиці, орієнтуючись на наявні навчальні вміння та організаційні навички студентів. Викладачі спостерігають за логікою мислення студентів, спрямовують на досягнення мети; скеровують майбутніх учителів до занурення в суть проблеми, до пошуку шляхів її розв’язання; зосереджують увагу на самостійності міркувань і доказовості, точності суджень. Для забезпечення суб’єктної позиції студентів викладач спільно з ними визначає когнітивні стратегії виконання різних видів діяльності, що дає їм змогу виробляти індивідуальний стиль мислення, власну позицію.

Успішність життєвої та професійної кар’єри майбутнього вчителя багато в чому залежить від того, наскільки він дізнається про свої можливості, цілі, зможе усвідомити себе суб’єктом власного життя, організувати свою діяльність. Остаточо обираючи одну з багатьох сфер людської життєдіяльності, вже сформована особистість спочатку звертається до самооцінювання відповідних здібностей, можливостей і рівня морально-психологічної готовності, а потім – до самонавчання, мета якого – якнайповніше самовиявлення (виявлення в діяльності професійно-ділових та інших життєво актуальних особистісних якостей) [1].

Студент, який впевнений, що він як самоспрямована, самопрограмована, самодіяльна та самоорганізуюча розумна істота, суб’єкт свого становлення, здатен задовольнити власні потреби лише тоді, коли розвине в собі власні сутнісні сили, здібності та вміння в процесі навчання й самонавчання.

Досвід показує, що захопити студента процесом самоорганізації, яка в майбутньому допоможе йому перейти до самоосвітньої діяльності, можна лише, коли він на власному досвіді переконається в можливості самостійно вдосконалювати свої здібності та вміння на основі опанування науково обґрунтованих методів учіння, саморозвитку пам’яті, мислення, волі, мовлення тощо. Спрямувати студента на шлях формування себе як розумної, гуманної, енергійної, добропорядної, творчої особистості – означає, насамперед, дати достовірні знання про мету й сенс людського життя, про неминучі труднощі, суперечності, допомогти творчо опанувати головні компоненти самоорганізації – самоконтроль, самопізнання, самоаналіз, самовиховання та антиципацію (передбачення).

Роботу з майбутніми вчителями, особливо в перший рік навчання, потрібно проводити в пропедевтичному плані. У формі ділових ігор з’ясовується, в чому основна сила людини; як керувати собою; що таке самоосвіта й самоорганізація та як їх здійснювати; як пізнати себе; на що та як витрачаються сили людини; як стати лідером; як досягти успіху в тому, що ти любиш; як слід займатися самовихованням, саморозвитком тощо. Такі заняття мають на меті посилити міжпредметні зв’язки на основі використання студентами засвоєних знань про самоорганізацію, відповідних умінь на будь-яких заняттях з різних навчальних дисциплін.

Працюючи зі студентами-першокурсниками, викладачі повинні враховувати, що саме в цей період навчання вони відчувають досить великі навантаження – фізичні, розумові, етичні, вольові. Не всі студенти вміють розраховувати власні сили, раціонально організувати свою роботу. Їхня провідна навчальна діяльність – це динамічна система активної взаємодії суб’єкта зі світом, у якій суб’єкт цілеспрямовано впливає на об’єкт, за допомогою чого вдовольняє свої потреби, свідомо й цілеспрямовано змінює світ і себе.

Майбутній учитель стає суб'єктом навчання лише тоді, коли працює на вищому рівні активності й здатний ініціювати й здійснювати самостійну діяльність і брати на себе відповідальність за свої дії, щоб згодом відповідати вимогам професій. Як спеціаліст він повинен уміти не просто адаптуватися до нових ситуацій, а й бути спроможним змінювати їх, змінюючись і розвиваючись при цьому сам. Стрижнем цієї властивості має стати розвинута під час навчання у ВНЗ здатність до самоорганізації.

Важливість проблеми формування здатності до самоосвіти та самоорганізації особистості в процесі професійного становлення визначає її соціальне значення, оскільки формується не просто нова людина з особливим складом мислення, здатним до радикальних змін і перетворень, а спеціаліст нової генерації, який долучиться до прогресивних трансформацій у суспільстві.

Проте в навчанні студентів є серйозні недоліки:

по-перше, традиційно вища школа орієнтує не на самостійне здобуття, а на сприймання знань з уст викладача, що й зумовлює переважно безініціативний, пасивний стан їхньої особистості;

по-друге, в умовах перенасиченості інформацією навколишнього світу потрібно створювати майбутнім вчителям умови для самостійного пошуку знань і набування соціального досвіду.

Для цього майбутній вчитель має цілеспрямовано, свідомо вчитися, опанувати всі форми самоосвіти, щоб продовжувати працювати над собою і після закінчення ВНЗ, постійно перебуваючи в пошуку нового змісту та організаційних форм у системі неперервної освіти. Важливим є формування таких умінь і навичок:

- усвідомлювати й внутрішньо приймати цілі та завдання самостійної роботи;
- визначати, систематизувати й встановлювати послідовність виконання завдання;
- визначати й планувати послідовність дій (методів і засобів), необхідних для виконання завдання;
- організовувати свою роботу, мобілізувати наявні ресурси для розв'язання поставленого завдання;
- самостійно контролювати свої дії, узгоджувати їх з метою; якщо є потреба, то коригувати, уточнювати й регулювати;
- оцінювати результати своєї самостійної роботи та визначати їх подальші перспективи;
- налагодити зв'язок з викладачем для презентації досягнутих результатів і отримання консультації.

Виходячи з перерахованих завдань, що стоять перед вищою освітою, з'являється нова проблема вищої школи – навчити студентів вчитися самостійно, ефективно керувати своїм часом, здобувати знання з різних джерел інформації самостійним шляхом, оволодіти якомога більшою різноманітністю видів і прийомів організації самостійної роботи. Досвід опанування студентами основ самоорганізації особистості переконує, що для оптимізації цього процесу доцільно навчати їх не стільки вербально, скільки практично, залучаючи до самостійної роботи під час навчання у ВНЗ.

На початковому етапі навчання в студентів виникає низка проблем з організації самостійної діяльності. Першою є проблема управління часом. Раціональне використання часу – це джерело саморозвитку, нових можливостей і здібностей. Розв'язати цю проблему можна лише за наявності в студента навичок самоменеджменту, який трактується науковцями як послідовне й цілеспрямоване використання ефективних методів роботи в практиці освіти й самоосвіти (О.Винославська [2], М.Реунова [4]).

Відомо, що активність особистості виявляється в умінні поставити ціль самостійної роботи, її плануванні, визначенні способів, самоконтролі, оцінці результатів тощо. Самостійна навчальна діяльність студентів має професійну спрямованість, при цьому значно підсилюються професійні мотиви самоосвіти та самовиховання, а планування є когнітивним та інтелектуально-вольовим процесом створення образу майбутньої діяльності (її цілей, послідовності, очікуваних результатів).

Важливим аспектом самоменеджменту є вміння планувати власну діяльність, а одним з головних принципів самоменеджменту є “регулярність – системність – послідовність”. Особливо важливою є реалізація цього принципу в системі освіти, де завжди чітко потрібно знати не лише загальну мету та бажаний результат, а й не менш точно вміти виділяти етапи реалізації цієї мети та досягнення результату. Основою самоменеджменту стає вміння керувати своїм часом і власною діловою поведінкою, що є центром формування доцільного стилю роботи. Володіння прийомами самоменеджменту дозволяє уникати перевантаження й стресів, оволодіти методами вибору пріоритетів власної діяльності. Чим раніше вдасться освоїти навички ефективного управління своїм часом, тим швидше й легше буде досягти майстерності й успіху [4].

Студентам необхідно довести, що план має бути раціональним і передбачати досягнення мети з найменшими витратами сил. У той самий час план має бути достатньо гнучким, щоб мати можливість внести корективи. Мета – складова частина плану. Однією з важливих особливостей складання плану є

вміння передбачити й осмислити ті труднощі, які можливі під час реалізації діяльності.

Важливо, щоб структура плану дозволяла бачити цілі й завдання роботи, поточні та перспективні справи, вносити корективи й зміни, а також відображала взаємодію учасників педагогічного процесу.

Результати планомірного й систематичного формування в студентів навичок самоорганізації під час виконання самостійних робіт показали, що правильно спланована самостійна діяльність із самоосвіти:

1) активізує всі види діяльності та спонукає виявляти зустрічні зусилля стосовно свого навчання, виховання й розвитку, що сприяє підвищенню успішності, дисципліни, організованості тощо;

2) сприяє ефективному самопізнанню, самовизначенню, самореалізації;

3) формує високе почуття відповідальності за власну поведінку, що, безумовно, оптимізує соціалізацію особистості, виробляє правильну самооцінку, привчає до рефлексії та антиципації, самоконтролю поведінки;

4) прискорює формування суб'єктності особистості;

5) знімає зі студентів властивий їм опір педагогічному впливові ззовні, роблячи їх самокритичними та сприйнятливими до педагогічних вимог, що автоматично прискорює особистісний і професійний розвиток;

6) суттєво полегшує працю викладачів, звільняючи їх від постійного й неприємного обов'язку підганяти, контролювати, примушувати студентів учитися, правильно поводитися;

7) надає можливість викладачам швидше й точніше виявляти індивідуальні особливості студентів й ефективніше керувати якістю навчання й розвитку кожного з них.

Висновок. Отже, процес самостійної діяльності студентів передбачає посилення уваги викладачів ВНЗ до формування навичок самоорганізації з перших днів навчання, що надає можливість в подальшому майбутнім учителям плавно перейти до самоосвітньої діяльності як провідного чинника їхнього професійної зростання.

Література

1. Аверін М. Метод самоорганізації особистості та його соціально-педагогічні перспективи / Аверін М. // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-методичний збірник/Ред. кол. Н.Софій (голова), І.Єрмаков (керівник авторського колективу і науковий редактор) та ін. – К.: Контекст, 2000. – С.6-17.
2. Винославська О. В. Самоменеджмент у структурі психологічної культури викладача технічного університету / Винославська О. В. // Вісник НТУУ. КПІ: Філософія. Психологія. Педагогіка, 2002. - №2(5). – С.83-94.
3. Комаров Е. Организация, психология и технология самообразования человека работающего //Управление персоналом. – 2001. - №4. – С. 32-36
4. Реунова М. А. Аксиологический аспект самоорганизации времени студента университета/ Реунова М.А. // Вестник ОГУ. – 2012. – №2. – С. 237-242.
5. Хоружа Л. Л. Развитие самоорганизации студентов у навчальній діяльності: проблеми та перспективи / Л.Л.Хоружа //Професійна підготовка вчителів в умовах кредитно-модульної системи : Мат-ли наук.-метод.конф. – К.: КМПУ ім.Б.Д.Грінченка, 2007. – С.66-68.